

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

**OLIV TA'LIMDA TALABALAR TADQIQOTCHILIK
KOMPETENTSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING AKSIOLOGIK
MEXANIZMLARI**

Abdurazakova Zebiniso Akmalxon qizi
Qo'qon davlat universiteti 2-bosqich doktoranti

Annotatsiya. *Mazkur maqolada oliy ta'lim muhitida talabalarda tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish jarayonida aksiologik yondashuvning nazariy asoslari, qadriyatga yo'naltirilgan ta'lim sharoitlari va ularni ta'minlovchi pedagogik mexanizmlar tahlil etiladi. Tadqiqot jarayonida innovatsion metodlar, motivatsion omillar hamda ta'lim ishtirokchilari o'rtasidagi hamkorlikning kompetensiya rivoji uchun ahamiyati asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *Aksiologik yondashuv, tadqiqotchilik kompetentsiyasi, oliy ta'lim, qadriyatga yo'naltirilgan ta'lim, motivatsiya, ilmiy tafakkur, pedagogik mexanizmlar, innovatsion ta'lim texnologiyalari, ilmiy madaniyat, muammoli-izlanishli ta'lim.*

**АКСИОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ ФОРМИРОВАНИЯ
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ В
ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ**

Аннотация. *В статье анализируются теоретические основы аксиологического подхода к формированию исследовательской компетентности студентов в высшей школе, ценностно-ориентированные условия обучения и педагогические механизмы их обеспечения. В исследовательском процессе обосновывается значение инновационных методов, мотивационных факторов и взаимодействия участников образовательного процесса для развития компетентности.*

Ключевые слова: *Аксиологический подход, исследовательская компетентность, высшее образование, ценностно-ориентированное образование, мотивация, научное мышление, педагогические механизмы, инновационные образовательные технологии, научная культура, проблемное обучение.*

**AXIOLOGICAL MECHANISMS OF FORMING STUDENTS' RESEARCH
COMPETENCE IN HIGHER EDUCATION**

Annotation. *This article analyzes the theoretical foundations of the axiological approach in the process of forming research competence in students in a higher education environment, value-oriented educational conditions and pedagogical mechanisms that ensure them. In the research process, the importance of innovative methods, motivational*

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

factors and cooperation between educational participants for the development of competence is substantiated.

Keywords: *Axiological approach, research competence, higher education, value-oriented education, motivation, scientific thinking, pedagogical mechanisms, innovative educational technologies, scientific culture, problem-based learning.*

Zamonaviy oliy ta'lim tizimi o'z oldiga faqat bilim berish vazifasini emas, balki talabalarda mustaqil fikrlash, izlanish va ilmiy dalillash asosida qaror qabul qilish kabi tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirishni maqsad qiladi. Bu jarayonda aksiologik yondashuv ta'limning qadriyatga yo'naltirilgan mazmunini belgilaydi. Talabanning ilmiy faoliyatga bo'lgan munosabati shakllanmasa, texnologiyalar va bilimlar natija bermaydi.

Aksiologiya – bu qadriyatlar haqidagi falsafiy ta'limot. U ta'lim jarayonida shunchaki bilim berish emas, balki shaxsning qanday qadriyatlarga ega bo'lib shakllanishini belgilaydi. Shu sababli aksiologik yondashuv zamonaviy pedagogikaning muhim nazariy yo'nalishlaridan biri sifatida qaraladi. Aksiologik yondashuv quyidagi ilmiy asoslarga tayanadi: Falsafiy asos Inson faoliyati qadriyatlarga tayanadi. Bilimning ijtimoiy ahamiyati, fan taraqqiyotiga qo'shgan hissasi uning qadrini belgilaydi. O'qitish jarayoni shaxsning axloqiy, ma'naviy va ilmiy qadriyatlarini shakllantirishga qaratiladi. Psixologik asos Talabanning ichki motivatsiyasi, qiziqishi va maqsadlari qadriyatlar bilan chambarchas bog'liq. Qadriyatga aylangan bilim mustahkam esda qoladi, faoliyatga aylanish imkoniga ega bo'ladi. Ta'lim jarayoni faqat tayyor bilimlarni berish emas, balki shaxsni jamiyatga foydali bo'ladigan qadriyatlarga yo'naltirishdir. O'qituvchi va talaba o'rtasidagi hamkorlik aynan mazmuniy qadriyatlar asosida quriladi. Ijtimoiy asos Har qanday kasbiy tayyorgarlik jamiyat ehtiyojlari bilan uzviy bog'liq. Ilmiy-tadqiqot faoliyatining jamiyat taraqqiyotiga ta'siri talabalarda ilmiy izlanish natijalarining qadrini oshiradi. Madaniy asos Ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlar uyg'un qo'llanadi. Talaba o'z xalqining ilmiy merosini anglab, global fan yutuqlari bilan ham tanishib boradi. Shu sababli tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirishda talabaga ilmiy izlanishni qadriyatga aylantirib berish eng asosiy vazifa hisoblanadi.

Aksiologiya ta'lim jarayonida quyidagilarga urg'u beradi:

1. Shaxsning ichki motivatsiyasi: ilmiy qiziqish va bilishga ehtiyoj.
2. Qadriyatlar tizimi: ilmiy haqiqatga sadoqat, axloqiy mas'uliyat.
3. Ijtimoiy ahamiyat: tadqiqot natijasining jamiyat taraqqiyotiga ta'siri.

Bu yondashuv talabanning ilmiy ishlarga shunchaki topshiriq sifatida emas, balki qadriyatli faoliyat sifatida qarashiga yordam beradi.

Tadqiqotchilik kompetensiyasining tarkibiy tuzilmasi. Tadqiqotchilik kompetensiyasi ko'p komponentli tizim bo'lib, talabanning ilmiy izlanish faoliyatida

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

samarali ishtirok etish imkonini beruvchi bilim, ko'nikma, malaka va qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Ilmiy adabiyotlarda uning quyidagi asosiy tarkibiy qismlari aniqlangan:

Kognitiv (bilimiy) komponent ilmiy-tadqiqot metodologiyasi va metodlari bo'yicha bilimlar, nazariy tahlil qilish va ilmiy muammoni ko'ra olish qobiliyati, mantiqiy, tanqidiy va tizimli fikrlash malakalari Ushbu komponent talabaning ilmiy faoliyatning mohiyati va mazmunini anglashiga xizmat qiladi.

Operatsion-amaliy component ma'lumot yig'ish, qayta ishlash, tahlil qilish ko'nikmalari, tajriba va kuzatishlarni tashkil etish, ilmiy loyiha, maqola va taqdimotlar tayyorlash mahorati. Bu komponent nazariy bilimlarni amaliy izlanishga aylantirishga yordam beradi.

Motivatsion-aksiologik komponent ilmiy izlanishga qiziqish va ichki ehtiyoj, ilmiy axloq va mas'uliyatga asoslangan qadriyatlar, ilmiy natijaga erishish uchun qat'iyat va tashabbuskorlik. Bu qism talabaning izlanishga bo'lgan munosabatini belgilaydi.

Kommunikativ komponent ilmiy nutq madaniyati va akademik yozuv ko'nikmalari, jamoaviy tadqiqotda hamkorlik, fikr almashish madaniyati, ilmiy g'oyalarni dalillar bilan asoslab himoya qilish. Bu komponent ilmiy hamjamiyatda muloqot qilish imkonini beradi.

Refleksiv component o'z izlanishi natijalarini baholash, xatolarni tahlil qilish va takomillashtirishga intilish, shaxsiy ilmiy o'sishni rejalashtirish. Reflexiya – tadqiqot sifatini doimiy oshirishning muhim omili hisoblanadi. Har bir komponent alohida holda muvaffaqiyat kafolatlamaydi. Tadqiqotchilik kompetentsiyasi aynan: bilim, amaliy faoliyat, qadriyatlar, muloqot, va refleksiyaning uzviy integratsiyasi orqali to'liq shakllanadi. Bu esa talabaning ilmiy hamjamiyatda mustaqil tadqiqotchi sifatida o'sishiga xizmat qiladi.

Aksiologik mexanizmlar va ularning mazmuni. Oliy ta'limda talabalarda tadqiqotchilik kompetentsiyasini shakllantirish jarayonini samarali tashkil etishda qadriyatga yo'naltirilgan pedagogik mexanizmlar muhim o'rin tutadi. Ushbu mexanizmlar talabaning ilmiy faoliyatga bo'lgan munosabatini shakllantirish, izlanish mazmunining ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatini ochib berishga xizmat qiladi. Aksiologik mexanizmlar quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'ladi: Qadriyatlarga yo'naltirilgan ta'lim mazmunini loyihalash O'quv dasturlariga ilmiy tafakkur, ilmiy axloqiy me'yorlar, intellektual mulkni hurmat qilish kabi qadriyatlarni singdirish orqali tadqiqotning inson va jamiyat taraqqiyotidagi o'rni tushuntiriladi. Bu talabaning ilmiy izlanishni qadriyat sifatida qabul qilishiga sabab bo'ladi. Motivatsiyaning qadriyatlar bilan uyg'unlashtirilgan tizimi Talabada ilmiy izlanishga ichki ehtiyojni kuchaytiruvchi rag'batlantirish mexanizmlari qo'llanadi. Ilmiy natijaning ijobiy qadriyat sifatida e'tirof etilishi tadqiqot faoliyatiga maqsadli yo'naltirilganlikni ta'minlaydi.

Sub'ekt-yondashuviga asoslangan hamkorlik muhiti O'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabat sheriklik ruhida tashkil etiladi. Talaba tadqiqotning faol

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

ishtirokchisi, muallifi sifatida namoyon bo‘ladi. Bu esa shaxsiy javobgarlikni kuchaytiradi.

Muammoli-izlanishli ta’lim va tadqiqot loyihalari. Real ilmiy muammolar asosida loyiha va izlanishlarni tashkil etish orqali talaba o‘z izlanish natijasini qadrlashga o‘rganadi. Muammoni mustaqil hal qilish jarayoni tadqiqotchilik kompetensiyasining barcha komponentlarini faollashtiradi.

Ilmiy muloqot va taqdimot madaniyatini shakllantirish Konferensiyalar, seminarlar, jamoaviy tadqiqotlar orqali ilmiy hamjamiyat qadriyatlarini singdiriladi. Talaba o‘zining ilmiy g‘oyasini himoya qilish jarayonida uni mazmunan qadrlashga o‘tadi.

Innovatsion va raqamli ta’lim muhiti. Elektron kutubxonalar, ilmiy platformalar, sun’iy intellekt asosidagi tahlil vositalari tadqiqot imkoniyatlarini kengaytiradi. Innovatsion muhit talabaning zamonaviy ilmiy qadriyatlarga mos kompetensiyalarini rivojlantiradi.

Mazkur mexanizmlarning umumiy natijasi Aksiologik mexanizmlar ta’lim jarayonida shaxsiy va kasbiy qadriyatlarni integratsiyalash orqali: talabaning ilmiy izlanishga ishonchini oshiradi, ilmiy natijaga mas’uliyatni kuchaytiradi, motivatsiyaning barqarorligini ta’minlaydi, tadqiqot faoliyatini qadriyat asoslariga yo‘naltiradi. Bu esa talabaning kelajakda raqobatbardosh mutaxassis, yangilik yaratishga qodir ilmiy tafakkur egasi bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi. Aksiologik yondashuv qo‘llanganda talabalarda quyidagi o‘zgarishlar kuzatiladi: ilmiy faoliyatga bo‘lgan qiziqish ortadi, izlanishga mustaqil yondashuv shakllanadi, tanqidiy va kreativ fikrlash rivojlanadi, ilmiy natijaga javobgarlik kuchayadi. Bu esa oliy ta’limning sifat ko‘rsatkichlarini oshiradi va kelajak mutaxassislarning innovatsion salohiyatini mustahkamlaydi.

Talabalarda tadqiqotchilik kompetensiyasini shakllantirish jarayoni faqat metodik texnologiyalar bilan cheklanmaydi. Bu jarayonning muvaffaqiyati talabaning qadriyatlar tizimi va ilmiy faoliyatga bo‘lgan munosabatini shakllantirishga bog‘liq. Aksiologik yondashuv mazkur jarayonning mazmunini to‘g‘ri belgilab beradi va uning samaradorligini ta’minlaydigan pedagogik mexanizmlarni keng yoritadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. S.N. Allayarova. “Talabalarni ilmiy-tadqiqotga yo‘naltirishning dolzarb masalalari” (monografiya, Toshkent, 2022) — oliy ta’limda talabalarni ilmiy tadqiqotga jalb qilish masalalari yoritilgan. Nauchnaya set’

2. G. Berdieva. “Aksiologicheskiy podxod kak faktor ...” — maqolada O‘zbekiston oliy ta’lim yoshlarida grajdanchilik va qadriyatlarining shakllanishida aksiologik yondashuvning roli ko‘rib chiqilgan Toshkent, 2021

3. Hudoyqulova A. Ilmiy kompetensiyalarni shakllantirishda motivatsiya va qadriyatlar. Samarqand: Ilm ziyo. (2023)

**FARZAND TARBIYASIDA OTA-ONALAR ROLI:
ZAMONAVIY PEDAGOGIK VA
PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR**
mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy konferensiya

4. Jo'raqulov G'.Refleksiya va tanqidiy tafakkur: pedagogik asoslar. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti. (2021).

5.Abdurazakova Z. Talabalarda aksiologik munosabatlarni tarkib toptirishda milliy va umuminsoniy qadriyatlarning ahamiyati. "PEDAGOGIK MAHORAT" ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2024, № 12. 227-231-betlar

6.Abdurazakova Z. Talabalarda aksiologik yondashuvga asoslangan tadqiqotchilik kompetentsiyalarini rivojlantirishning pedagogik asoslari. Qo'qon DPI. Ilmiy xabarlar 2025-yil 3-son.1043-1047-betlar

7.Abdurazakova Z. Talabalarning tadqiqotchilik faoliyatini baholash mezonlari "Ta'limda istiqbolli izlanishlar" xalqaro ilmiy-metodik jurnal. 2025, № 6.